

Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos on hiljattain julkaissut teoksen *Kieli maisemassa, maisema kielessä — Tutkimuksia Turusta*. Siinä olevassa artikkelissa ”Maisemakuvauksia keskiajan Turusta” tarkastelemme sitä, miten keskiajan Turun asukkaat hahmottivat kaupunkitilaa ja omaa suhdettaan siihen. Turku oli 1400-luvulla Suomen suurin kaupunki 1 500–2 000 asukkaallaan. Väkeä oli siis paljon nykyistä vähemmän, ja kaupungin alue oli paljon nykyistä pienempi, mutta asutus oli kuitenkin pakkautunut tiiviisti tuomiokirkon ja Luostarinmäen väliselle alueelle ja kasvavassa määrin Aurajoen vastarannallekin.

Tutkimuksemme aineistona olevat keskiaikaiset asiakirjat valottavat sitä, miten turkulaiset puhuivat kaupunkitilasta. Asiakirjat käsittelevät pitkälti kiinteistöjen omistamista, ja niiden laatijoiden oli ratkaistava, millä tavalla he kuvailisivat talojen ja tonttien sijainteja aikana, jolloin ei ollut nykyisenkaltaisia katuosoitteita eikä kiinteistörekistereitä. Ratkaisu oli käytännönläheinen: sijainnit voitiin ilmaista ihmisten ja luonnon muovaamien maamerkkien kautta, ihan kuten nykyisinkin voidaan poimia kaupunkitilasta elementtejä, joita käytetään puhuttaessa jonkin paikan sijainnista. Esimerkiksi porvarska Gertrud Luokkinais määritteli talonsa sijaitsevan luostarin eli dominikaanikonventin vieressä vuonna 1416 ja kultaseppä Sven hahmotti talonsa paikan suhteessa Krooppiin eli sittemmin kuivuneen Mätäjärven lasku-uomaan vuonna 1467.

Sijaintikuvaukset kirjoitettiin asiakirjoihin ruotsiksi ja joskus latinaksikin, mutta on todennäköistä, että niiden taustalla oli toisinaan suomenkin kielellä esitetty suullinen kuvaus. Sven kultaseppän talokauppaa koskevassa asiakirjassa Krooppi on kirjoitettu mahdollisesti suomen kielen ääntämystä mukailevaan Kropen-muotoon selkeämmin ruotsinkielisen Gropen-muodon asemesta.

Analysoimme lähteistä keräämämme kuvaukset digitaalisten työkalujen avulla, jolloin niistä saattoi saada tietoa eri maamerkkien käytön yleisyydestä. Koska tuomiokirkko oli Turun ja todennäköisesti koko keskiajan Suomen korkein rakennus ja näkyi varmasti laajalle tuon ajan kaupunkimiljöössä, sen luulisi soveltuneen maamerkiksi erinomaisesti. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan tuomiokirkkoa käytettiin maamerkinä ani harvoin. Selitys saattoi piillä siinä, että kaikkialle näkyvä maamerkki koettiin turhan epätarkaksi. Maallisen vallan keskus raatihuone ei näy kirjallisessa aineistossa lainkaan, ja sama koskee linnaa, joka sijaitsikin varsinaisen kaupunkialueen ulkopuolella.

Vaikka maamerkkeinä vilahtaa katuja, siltoja, puroja, yksittäisiä rakennuksia ja toisinaan myös niiden asukkaita tai omistajia sekä eri maamerkkien yhdistelmiä, kaikkein suosituin maamerkki oli Aurajoki, josta puhuttiin vain jokena. Moni kiinteistö määriteltiin sijaitseväksi ”joen varrella” tai ”joen takana” tai ”joen pohjoispuolella”. Tällaiset ilmaukset olivat yhtä epätarkkoja kuin tuomiokirkkoon turvautuminen, mutta ilmeisesti kelpasivat 1400-luvun turkulaisille paremmin. Vieressä virtaava vesi hallitsi kaupunkilaisten mielenmaisemia tiukemmin kuin kaupungin pohjoislaidalla kohoava kirkko tai muukaan rakennettu ympäristö. Seuraavaksi suosituin maamerkkikategoria olivat kadut, vaikka taloja ja tontteja ei vielä ollutkaan numeroitu. Kadut olivat kuitenkin kaupunkiympäristössä yleinen elementti, ja soveltuivat kulkemiseen joen tavoin. Kolmanneksi yleisin maamerkki oli tori, ihmisten kokoontumispaikka.

Historiantutkimusta ja kielitiedettä yhdistävä tutkimuksemme osoittaa, että voimme lähestyä menneisyyden ihmisten arkistakin ajattelua. Viime aikoina useat humanistit ovat joutuneet puolustamaan työtään, koska tutkimusaiheiden mielekkyys on kyseenalaistettu. Näkisimme, että meidän on tärkeää koulutuksessamme pitää huoli siitä, että meillä on jatkossakin tarpeeksi

menneisyydestä säilyneiden lähteiden, vanhojen käsialojen ja historiallisten kielimuotojen osajia. Tämän kaltainen humanistinen perustutkimus ei siirry suoraan teknologiseksi resursseiksi, mutta on erittäin tärkeä auttamaan meitä hahmottamaan, mitä yleisinhimillistä jatkumoa löytyy ihmisestä ja hänen suhteestaan kaupunkitilaan.